

Enflasyonun temelinin iktisadi açıklaması vardır; bunun üstü ise manipülasyondur. Maalesef gözlemlediğimiz enflasyon ikisinin toplamıdır.

Enflasyonun gelirin üretilen katma değerden fazla olmasından kaynaklanan bir bileşeni vardır; buna temel ya da alt enflasyon diyorum.

Faktör gelirleri, malların mevcut fiyatlarına (P_{t-1}) göre belirlenir; katma değer, üretilen malların fiyatlarıyla (P_t) oluşur. Tek bir sektör söz konusu olduğunda faktör hareketliliği, sektörü miktardaki değişikliklerle fiyatların sabit olacağı bir dengeye ($P_{t-1}=P_t$) sürükler. Ama bazı müdahaleler, faktör gelirlerinin önceki fiyatlarla tüm ekonomiye yayılan biçimde katma değer üzerinde kalmasına neden olur.

Alt ya da temel enflasyon oranı (π) düşük olduğunda (%3'ün altını düşük kabul ediyorum) fazla sorun çıkmaz. Ancak temel enflasyon oranı, hissedilebilir oranda yüksek (%5'in üstünü yüksek kabul ediyorum) olduğunda, faktör arzları eski fiyatlara göre değil, gelecek fiyat beklentilerine göre olur.

Yüksek enflasyon durumunda başlangıçta temel enflasyon oranı π_0 ise ve beklentiler adaptifse beklenen enflasyon oranı π_0 olur, üretilen üründe bir değişiklik olmadığından dolayı faktör gelirleri Y olmak yerine $(1+\pi_0)Y$ olur. Karesel terim ihmal edilecek olursa bu durum böyle devam ederse enflasyonun da π_0 değil $2\pi_0$ olması gerekir. Anti-enflasyonist, daraltıcı ekonomi politikalarıyla bu duruma çözüm bulunmazsa enflasyonist süreç başlar ve enflasyon oranının zaman serisi $\{ \pi_0, 2\pi_0, 4\pi_0, \dots \}$ olacak biçimde hızlı enflasyon oranı artışlarını gösterir. Bu seri beklentilerin oluşma biçimi, ekonomideki yapı ve müdahalelere bağlı olarak değişiklik arz etse de temel fikir değişmez.

Bir de temelsiz bir biçimde saymaca değerlerin eş anlı artışı vardır; buna da temel üzerinde yükselen ya da üst enflasyon diyorum.

Cari denge, oldukça karmaşık bir konudur. En basit ifadeyle ihracatın ithalata denk olup olmadığına karşılık gelir. Daha doğrusu ihracat yerine daha genel olarak döviz kazandıran

kalemler, ithalat yerine daha genel olarak döviz harcanan kalemler demem gerekir. Buradaki basitlik düzeyinde bunlar ihracat ya da ithalata özdeştir. Daha ayrıntılı çözümlenmelerde her kalemin ayrıca ele alınması gerekebilir.

Cari dengeye 3 yaklaşım vardır. ¹

İlki, soğurma yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma bağlı olarak ihracat ve ithalat ayrı ayrı belirlenirler. Ulusal gelirin belirlediği ihracat ve ithalat değerleri dengede değilse, cari fazla ya da cari açık oluşur. Cari açık varsa, kazanılan döviz, harcanandan az olduğu için ülke, ödemeler dengesi krizine girer.

İkinci yaklaşım, parasal yaklaşımıdır. Cari açık varsa, ülke hemen ödemeler dengesi krizine girmez; önce döviz rezervleri azalır. Cari açık devam ederse zamanla rezervde döviz kalmaz, işte o zaman ödemeler dengesi krizi çıkar. Ancak bundan önce cari fazla verip rezervleri artırmak mümkündür. Hume'dan beri kabul görmüş anlayışa göre, ülke kolay kolay ödemeler dengesi krizine girmez, bu yönde epey zorlamak lazım.

Üçüncü yaklaşım, portföy yaklaşımıdır. Göreli olarak yeni olan bu yaklaşımda ülke, rezervlerini doğrudan kullanmak yerine yabancılara ulusal varlıkları satabilir ya da yabancılardan borçlanabilir. Cari fazla veren ülkelerse, borç verirler ya da yabancı ülkelerdeki varlıkları ele geçirirler. Bu yaklaşımda cari denge koşuluna benzer biçimde Ponzi olmama koşulu vardır. Ponzi olmama koşulunun ihlal edilmesi hemen farkedilmez. Ne kadar geç tespit edildiğine bağlı olarak ulus, o kadar ağır bir borç krizine girer.

Enflasyonun varlığında döviz kurunun ne olacağı konusunda buradaki basitlik düzeyinde en basit olan soğurma yaklaşımı yeterlidir. Cari dengeyi sağlayan bir kur haddi vardır. Buna dengeleyen kur diyebilirim. Dengeleyen kur, enflasyon oranında artığında cari denge bozulmaz.

Temel enflasyonun iktisadi açıklaması bulunuyor, ancak üst enflasyon için aynı şey söylenemez. Üst enflasyon genellikle spekülasyonlarla tetiklenip sürü psikolojisiyle sürer.

Kur haddinde, temel enflasyon oranının üzerinde bir artış olursa ilk yaklaşım uyarınca enflasyon da aynı oranda artar ki cari denge sağlansın.

Türkiye ekonomisini anlamak, üçüncü yaklaşımı gerektirir. Ancak Türkiye’de standart olmayan iktisadi faaliyetleri gözlüyoruz. Portföy yaklaşımının bildik modellerinin değiştirilmiş hallerini kullanmak gerekir.² Yine de kabaca ne olduğuna bakabiliriz.

Türkiye’nin net döviz rezervleri yok. Cari açık veriyor ve borçla kapatıyor. Halihazırda Ponzi olmama koşulunu ihlal etmediği -bu durum hızla değişebilir nitelikte olsa da- görülüyor. Enflasyonu 1970’lerden bu yana %10’un altına düşürülemiyor, düşürülebildiği yere kadar da ancak dışarıdan borçlanmayla finanse edilen cari açıkla düşürülüyor. Dışarıdan borçlanma olanaklarının kısıtlı olduğu içinde bulunduğumuz dönemde, bir yandan borç stoku katlanarak artıyor, diğer yandan enflasyon kendini azgın biçimde gösteriyor. Ekonomi politikasını belirleyenlerin yaptıkları ise, üst enflasyonu kısa sürede sıçratıp, oradan geri çekmek.

12 Kasım Cuma günü, dolar kuru 10 TL oldu; bu yıl başından o yana üçte birden fazla artış demektir. Nedense hemen sonraki hafta Perşembe günü 11 TL oldu. Sanki 10 TL’de kalmak istemiyormuş gibi. 23 Kasımda 13 lira 50 kuruşa kadar çıktı. Ertesi gün, 11 liralara geri döndü; ancak ortaya orada tutunamıyormuş gibi bir görüntü çıktı. Kasımı 13 lira 80 kuruşla bitirdi ve Aralık içinde oralarda kaldı. Ta ki 13 Aralık Pazartesi’nden itibaren yükselişe geçene kadar. Cuma günü 17 liranın üzerine çıktı. Hafta sonu yoğun işlem vardı. Genellikle 17 liranın üzerinde hafta sonu olmasına karşın çok yoğun bir dolar-TL piyasası oldu. Sonra Pazartesi sabahı gecedan başlayarak görece olarak düşük volümlerle kur haddi hızla düştü.

Öncelikle dolar kurunun 10 liranın üstüne temel enflasyondan dolayı çıktığı anlaşılıyor. Ondaki sonraki dolardaki yukarı doğru hareketlenmenin önemli bir kısmının zorlama olduğu, kaynağının temel enflasyon olmadığı hissediliyor. Hele son bir hafta döviz piyasası, tamamen ekonominin geri kalanından kopuktu. Kalıcılaşması başta yeni tespit edilen asgari ücrete yapılması gereken olmak üzere her türlü faktör, mal ve hizmet piyasalarında olağanüstü

zamları gerektiren bu yükseliş, hafta sonu boyunca çok yüksek kurdan dolar satın alındıktan sonra kim tarafından yükseltildiyse onun tarafından hızla düşürüldüğü intibamı bırakacak tarzda sonlandı.

Bu, temel enflasyon arttıkça artarken ve artık istatistiki manipülasyonlarla saklanamayacak hale gelirken bir süreliğine de olsa enflasyonun düştüğü yanıltıcı görüntüsüne sebep olan istatistiklerin oluşmasını sağlayabilir. Bu ekonomik olarak her şey Türkiye’de yaşayan herkes için dipsiz biçimde daha kötüye giderken antidepresan politikalarla duyarsızlaştırılanların -olabilecek tek umut olan- sosyalist örgütlenmelerini de zorlaştırıyor. Ekonomi politikaları bir iki yıl hayaller aleminde yaşamak için kurgulanıp uygulanıyor.³

[Daha önce yazdığım üzere](#); bu nasıl bir umutsuzluktur Allahım?

Notlar

1. Bir de esneklik yaklaşımı vardır. Buradaki basitlik düzeyinde soğurma yaklaşımı yeterlidir, bir de esneklik yaklaşımıyla kafa karıştırmayayım.
2. Kamu kesimi, herkesin zararına olduğu açık uygulamaları “özel kesim”in tam desteğiyle yapabiliyor. Kendilerini “özel kesim”, “iş-insanı”, “iş-adamı”, “iş-veren”, hatta “sanayici” olarak kodlayanların, hem yurttaşların hem de kendilerinin çıkarlarına açıkça aykırı olan ve çoğu kez kendilerinin -saklı ya da açıktan-önerdikleri uygulamalara tam bir uyum gösteriyorlar. Bunların kendilerine atfettikleri niteliklerden çok özel bir memur türü olarak değerlendirilmeleri, daha isabetli çözümlere yol açıyor.
3. Artık klasik haline gelen, bu hükümetin her aralık ayına gidici olarak girip “öldürmeyen güçlendirir” denilerek kalıcı olarak çıkmasının sıkıcı tekrarı da meraklıları tarafından ilave nahışluk olarak not edilebilir.